

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องการ ภาวะความเป็นผู้นำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยใช้หลัก พุทธธรรม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่การสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ด้านประวัติศาสตร์การเสด็จเมืองจันทบุรีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารส่วนหนึ่งได้บทสรุปเบื้องต้นว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อครั้งยังเป็นพระยาตากหรือพระยาวชิรปราการ ตัดสินใจตีฝ่าวงล้อมทัพพม่าออกจาก พระนครหรืออยุธยาในระหว่างสงครามครั้งสุดท้ายที่กำลังแตกสลายลงเพื่อไปทางด้านเมือง นครนายกและเลียบชายดงศรีมหาโพธิเข้าสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำบางปะกง แล้วมุ่งสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเล ภาคตะวันออก ในช่วงก่อนพระนครสูญเสียดต่อกองทัพพม่าประมาณ 3 เดือน และเป็นการกระทำเพื่อ สะสมผู้คนและจัดทัพเตรียมเสด็จเพื่อย้อนกลับไปกู้บ้านเมืองอีกครั้ง จากการได้ศึกษาหนังสือเล่ม ของ จันทนุมาศเจิม ในตอนหนึ่งได้ระบุว่า พระยาตากจะสะสมกำลังพลตลอดเส้นทางโดยตลอด เส้นทางที่พระองค์ได้เสด็จผ่านไปในนั้นจะถามความสมัครใจของประชาชนว่าเต็มใจไปกอบกู้เอกราช หรือไม่ ถ้าบุคคลใดพร้อมยอมพลีพระองค์จะให้ติดตามไปด้วยถ้าเราดูจากเส้นทางการเสด็จของสมเด็จพระ เจ้าตากสินนั้นจากจังหวัดพระนครกรุงศรีอยุธยาจนถึงจังหวัดจันทบุรีนั้นระยะทางเกือบ 400 กิโลเมตร หนทางสมัยก่อนก็ค่อนข้างลำบากผ่านขุนเขา ป่าไม้ใหญ่ คุคลองต่างๆ ซึ่งแน่นอนว่า อันตรายรอบด้านทั้งสัตว์ป่าก็ค่อนข้างชุกชุม แต่ด้วยความมุ่งมั่นพระองค์ยังทรงมีพระขันติคือความ อดทนสูง มีวิริยะคือความเพียรพยายามมาก และยอมเสียสละอย่างที่สุด เคยมีผู้จำลองเส้นทาง พระเจ้าตากสินด้วยการเดินทางทัพด้วยม้าและผู้ติดตามด้วยการออกจากจังหวัดพระนครกรุงศรี อยุธยาผ่านนครนายกผ่านปราจีนบุรีฉะเชิงเทรามุ่งหน้าสู่จังหวัดจันทบุรี ผู้ที่จำลองเส้นทางดังกล่าวได้ เล่าให้ฟังว่าผ่านเขาหลายลูก เช่น ดินเขาใหญ่ จังหวัดนครนายกเขาชะง็อก จังหวัดนครนายก ผ่านเทือกเขาอิโต ผ่านเขาทับลาน เรื่อยมาเขาสิบบน้าชั้น จนกระทั่งมาเขาสอยดาวและเขาศิษณุภู เขาบางลูกความสูงตั้งแต่ 33 – 515 เมตรจากระดับน้ำทะเล การเดินทางบางช่วงบางตอนต้องลงจาก หลังม้าเพราะม้าไม่สามารถขึ้นไหวต้องให้ลากจูงม้าบางช่วง โดยเฉพาะจุดที่ลาดชัน การจะขึ้น ก็ลำบาก เวลาจะลงก็ทำได้ยากดังนั้นจะขี่มาได้ก็เฉพาะทางราบเรียบเท่านั้น ถ้าเราศึกษา จากเส้นทางดังกล่าวแล้วจะเห็นได้ว่าพื้นที่ไม่ได้มีแค่ทุ่งนาหรือเทือกเขาเท่านั้น ยังไม่แม่น้ำอีกหลาย สาย คลองใหญ่ คลองเล็กอีกจำนวนไม่น้อย ผ่านลำธาร ห้วย หนอง คลองบึงอีกจำนวนมาก

แต่การเดินทางของสมเด็จพระเจ้าตากสินไม่เคยท้อหรือเหน็ดเหนื่อย ทรงมีพระราชหฤทัยที่เด็ดเดี่ยวมาก เคยมีนักประวัติศาสตร์กล่าวว่าในอดีตนั้นคำว่านอกกลางดิน กินกลางทราย ขับถ่ายในกลางป่า ล้างหน้าที่ลำธาร เป็นเรื่องจริงๆ เพราะการเดินทางจะไม่มีที่พักในบ้านเรือน กินก็ต้องกลางป่าตามเขาบ้าง กลางหินดินทรายบ้าง และอาบน้ำล้างหน้าก็ต้องลำธารเท่านั้น

มีคำถามหลายคำถามที่มีถึงผู้ท้าววิจัยในครั้งนี้เช่นมีคนถามว่า ทำไมพระยาตากต้องไปหัวเมืองชายทะเลตะวันออกผู้วิจัยถึงหาคำตอบมาได้ดังนี้
ประการแรก จะตีฝ่าพม่ากลับไปเมืองตาก เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะพม่ายึดไว้หมดแล้ว ฐานกำลังถ้าจะมีอยู่บ้างก็คงแตกกระจัดกระจายหนีไปหมดแล้ว จึงต้องหาวิธีเปลี่ยนเส้นทางเสด็จใหม่ที่พม่าไม่สามารถติดตามได้

ประการที่สอง ทางด้านตะวันออกยังค่อนข้างปลอดภัยจากกองทัพพม่าเพราะกองทัพพม่าไม่เคยมาเส้นทางนี้ ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชอธิบายว่าการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินไปทางนี้ถูกต้องแล้วเพราะว่าเมื่อพ้นจากเมืองชลบุรีไปทางตะวันออกก็พ้นพม่าเสียแล้ว

ประการที่สาม หัวเมืองชายทะเลด้านตะวันออกเป็นศูนย์กลางของการติดต่อกับส่วนอื่นๆ ของราชอาณาจักร เช่น เมืองจันทบูรเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินเรือข้ามอ่าวไทยลงสู่ปักษ์ใต้ ทั้งอาจติดต่อกับเขมรและพม่าได้สะดวก ถ้าถึงที่สุดแล้วเมืองจันทบูรยังเป็นปากทางที่จะหนีไปที่อื่นๆ ได้ง่าย

ประการที่สี่ มีชาวจีนสายแต่จิวตั้งถิ่นฐานอยู่แล้ว ย่อมมีโอกาสและกาสมัครพรรคพวกได้อีก เพราะเป็นต้นตระกูลของบรรพบุรุษของท่าน

ประการที่ห้า ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติมีครบครัน ทั้งเสบียงอาหาร การกินและผลไม้จึงเหมาะแก่การสุ่ยกำลังให้พร้อมก่อนเดินทาง

จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีพระปัญญาที่ฉลาดมากในการยกทัพมาทางตะวันออกในคราวครั้งนั้นเพราะจะไม่ต้องเสียไพร่พลแล้วพระองค์ยังทรงได้พลพรรคซึ่งมีความสวามิภักดิ์กับพระองค์เพราะคนฝั่งตะวันออกนั้นมีความจริงใจและที่สำคัญกลุ่มชนกลุ่มนี้มีคนจีนอาศัยจำนวนมากซึ่งถือว่าเป็นพวกเดียวกับพระองค์ท่านนั่นเอง ส่วนคนที่แข็งข้อพระองค์ก็ใช้การเจรจาและใช้อุบายที่เฉียบแหลมดังพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พรรณนาว่าฝ่ายพระยาจันทบูรก็ให้หลวงปลัดออกมานำทัพเป็นกลอุบายให้กองทัพหลวงเลี้ยวไปทางใต้เมือง จะให้ข้ามน้ำไปอยู่ปากตะวันออก จะคอยทำร้ายเมื่อพลทหารข้ามน้ำนั้น พระองค์ทรงทราบ จึงให้นายบุญมีมหาเดเล็กขึ้นม้าควไปห้ามทหารกองหน้ามิให้ไปตามทางหลวงปลัดนำนั้น ให้นำกลับมาตามทางขวางตรงเข้าประตูท่าช้าง เสด็จประทับ ณ วัดแก้ว ริมเมืองจันทบุรี จึงให้พลทหารตั้งล้อมพระวิหารวัดแก้วแล้วเสด็จประทับอยู่ที่นั่น

พระยาจันทบุรีให้กรมการเมืองออกมาเชิญเสด็จ แต่พระเจ้าตากปฏิเสธ มีพระมหากษัตริย์ให้ไปบอกว่า พระยาจันทบุรีควรออกมาอ่อนน้อม แล้วส่งตัวขุนรามหมื่นสองผู้เป็นปัจจามิตรคืนมา จึงจะเข้าไปในเมืองพระยาจันทบุรีได้ตามรับสั่ง ข้ามีหนายังมีพิรุณหลอกล่อหลายครั้ง พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พรรณนาว่าตรัสว่าพระยาจันทบุรีมิได้ตั้งอยู่ในสัตยภาพแล้ว และเห็นว่าขุนรามหมื่นสองจะช่วยป้องกันเมืองไว้ได้ ก็ให้ตกแต่งการไว้ให้มั่นคงเถิด เราจะตีเอาให้จงได้ แล้วจึงตรัสสั่งโยธาหาญทั้งปวงให้หุงอาหารรับพระราชทานแล้ว เหลื่อนั้นสั่งให้เทเสียต่อยหม้อข้าวหม้อแกงให้จิ้งลื่น ในเพลากลางคืนวันนี้ตีเอาเมืองจันทบุรีให้ได้ไปหาข้าวกินเข้าเอาในเมือง ถ้ามิได้ก็ให้ตายเสียด้วยกันเถิด จากข้อความที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสิน ทรงมีพระอัจฉริยภาพอย่างมาก คือรู้จักใช้การเจรจาผ่อนหนักผ่อนเบา ถ้าเจรจาไม่สำเร็จจะทรงใช้กลอุบายเป็นแผนสำรอง และสุดท้ายในกรณีที่แผนทั้งสองใช้ไม่ได้ก็จะทรงใช้กำลังเป็นอันดับสุดท้าย การเข้าตีเมืองจันทบุรีในครั้งนี้พระองค์ทรงมีชีวิตเป็นเดิมพันนั่นหมายความว่าถ้าไพร่พลของพระองค์ตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้เสียแล้ว นอกจากจะไม่สามารถไปกอบกู้อิสรภาพคืนจากพม่าไม่มีแล้ว การจะเอาชีวิตรอดไปจากศึกครั้งนี้ก็ค่อนข้างจากเดิมที่ พระองค์จึงมีคำสั่งที่ปรากฏในพงศาวดารตอนหนึ่งว่า "บัดเดี๋ยวนี้...อ้าย อี เพื่อนผู้รักชาติ" ข้าว ปลาที่พวกเอ็ง ได้กินกันที่ตรงหน้านี้ จงเสพกันให้สำราญ ในอาหารมื้อสุดท้ายนี้ และเมื่ออ้อมหน้าแล้วจง "ทุบหม้อข้าว" หม้อแกง" แลเสปียงทั้งหลายให้สิ้นหากการรบในพຸ່ງนี้หาใช่ที่เราควรจะชนะได้ พวกเอ็งก็อย่าหวังจะหวนทางเก่าที่ร้างรกไร่ซึ่ง "หม้อข้าว" ที่เหล่าคามือเราเองนี้แล้วไซร์ก็อย่าได้ให้อ้าย อี หน้าไหนมาได้เอาไปกิน แลหากจักมีอาหารในมือต่อไป ให้พวกเอ็งจักอ้อมหน้าสำราญได้พร้อมกับ..."เอกราชของชาติไทย"ที่กำลังจะมาถึงในอีกไม่ช้า..” นี่ถือว่ายุทธวิธีทางการทหารที่ฉลาดและหลักแหลมมาก เปรียบเสมือนการกระตุ้นให้ไพร่พลทหารมีความฮึกเหิมและสร้างขวัญกำลังใจว่าเราจะแพ้ไม่ได้เด็ดขาด นี่คือเหตุผลว่าทำไมพระองค์ท่านถึงมีชัยชนะในการรบในครั้งนี้ ดังนั้นถ้าเรามองด้วยหลักของความจริงประการหนึ่งคือ พระเจ้าตากสินทรงเป็นนักจิตวิทยาที่ใช้เวลารบและเวลาวางแผนในเวลาเดียวกันมีแผนรองรับว่า ถ้ายุทธวิธีแรกใช้ไม่ได้ต้องมีวิธีการที่สอง วิธีการที่สามต่อๆ เรื่อยๆมา

นอกจากพระองค์มีความเชี่ยวชาญในการการรบแล้วด้านการศึกษาที่พระองค์ถือว่าเป็นผู้ประกาศตนเป็นพุทธมามกะในฐานะพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ถ้าดูจากการที่พระองค์ทรงสร้างวัดวา อารามจำนวนมากและที่สำคัญพระองค์ยังเป็นพระมหากษัตริย์ที่ใช้ศาสนาเป็นหลักในการบริหารบ้านเมืองอีกด้วยจะเห็นได้จากพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า

“อันตัวพ่อ ชื่อว่า พระยาตาก	ทนทุกข์ยาก กู้ชาติ พระศาสนา
ถวายแผ่นดิน ให้เป็น พุทธบูชา	แต่ศาสนา สมณะ พุทธโคดม
ให้ยี่นง คงถ้วน ห้าพันปี	สมณะพราหมณ์ ซี่ปฏิบัติ ให้พอสม
เจริญสมณะ วิปัสสนา พ่อชื่นชม	ถวายบังคม แทบบาท พระศาสดา

คิดถึงพ่อ พ่ออยู่ คู่กับเจ้า
พระพุทธศาสนา อยู่ยง คู่องค์กษัตรา

ชาติของเรา คงอยู่ คู่พระศาสนา
พระศาสดา ผากไว้ ให้คู่กัน”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าศาสนา ถือว่าเป็นหนึ่งในสถาบันหลักของความเป็นอาณาจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพุทธกับคนไทย ในอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ศาสนากับการเมืองแยกกันแทบไม่ออก อำนาจรัฐที่มีอยู่มีศาสนาเข้าไปจัดระบบความคิดของชนชั้นทั้งระดับบนและระดับล่าง และการที่จะทำให้สังคมเกิดระเบียบและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยความชอบธรรมของผู้หน้านั้น ขึ้นอยู่กับแนวคิดที่จะเป็นแกนกลางของระบบทั้งระบบ นั่นคือแนวความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องบุญบารมี บ่อยครั้ง ศาสนาจึงเป็นเครื่องมือสร้างสิทธิธรรมของกษัตริย์เหนือประชาชน

บทบาทภาวะผู้นำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตามหลักพุทธธรรมหลักธรรมะกับภาวะผู้นำนั้น มีความสอดคล้องกันอย่างมากเพราะผู้นำที่ไม่มีธรรมะย่อมมาซึ่งความวิบัติแน่นอน แต่ในทางกลับกันผู้นำที่มีธรรมะย่อมจะบริหารงานในกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถปกครองสถานการณ์ของกลุ่มคนในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพพระพุทธเจ้าท่านได้ทรงตรัสรู้ด้านหลักธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับ ภาวะผู้นำ และทางแห่งความสุขได้ อีกทั้งมีผู้นำหลักธรรมคำสอนของท่านไปปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้นำหลายๆ ท่านได้นำไปใช้เป็นหลักในการบริหาร การเป็นผู้นำจนประสบความสำเร็จมานักต่อนักแล้วหลักธรรม ที่มีความสำคัญ และสอดคล้องกับ ภาวะผู้นำมากที่สุด จากหลายๆ หลักธรรม และเป็นหลักธรรมที่ผู้นำควรจะศึกษา และยึดถือเป็นอันดับแรกสุดก็คือหลักแห่ง พรหมวิหาร สี่ประการคือ

ประการที่หนึ่งเรียกว่า เมตตา คือการรักใคร่รู้สึกสงสารผู้อื่น ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะมีมิตรหรือศัตรูก็ต้องรักใคร่ให้การดูแลเสมอ สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงไว้ซึ่งคุณธรรมข้อนี้อย่างเด่นชัด ไม่ว่าจะเป็นพสกนิกรหรือคนต่างชาติ ต่างศาสนาเป็นต้น

ประการที่สอง กรุณา คือสงสารยื่นมือช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ ช่วยเหลือแม้กระทั่งศัตรู ช่วยแม้กระทั่งไม่ทำให้ศัตรูถ้าพินิจโดยแยบคายแล้ว สงครามสู้รบในสมัยก่อนนั้นการตั้งค่ายแทบจะประชิดติดกัน เรียกว่ามองเห็นกันตลอดหรือบางที่อาจจะแบ่งอาหารการกินด้วยซ้ำ แต่หน้าที่คือหน้าที่ยามกินกินด้วยกันเวลาสู้รบก็สู้รบตามคำสั่งของนายพระองค์จึงประกอบด้วยกรุณาอย่างเต็มล้นในพระราชหฤทัย

ประการที่สาม มุทิตา คือ ความเป็นผู้มีใจชื่นชมยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดีหรือได้รับความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอาการที่เกิดขึ้นในใจเราจะเห็นได้ว่า “มุทิตาจิต” คุณธรรมข้อนี้มีใช้ว่าจะเกิดขึ้นง่าย ๆ หรือเกิดขึ้นแก่ทุกคน เพราะปกติธรรมดาคนทั่วไปมักจะไม่ค่อยยอมรับในความดีของผู้อื่น มักจะไม่ค่อยชื่นชอขอบคุณหากผู้อื่นได้ดีเกินหน้าแต่สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงคุณธรรมข้อนี้อย่างล้นพ้น

ประการที่สี่ อุเบกขา คือความวางเฉย ในกรณีที่ต้องเสียเวลาในการต่อสู้ เพราะถ้ามีว
เสียใจอาลัยอาวรณ์ต่อการสู้รบในครั้งนี้จะทำให้เสียเวลาและทำให้ขวัญกำลังใจของทหารเหล่านี้หมดไป

หลักธรรมอีกอย่างหนึ่งที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำที่ทุกคนควรจะมีไว้ให้ใจของความเป็น
ผู้นำ เราเรียกว่าหลักสัปปริสธรรมมี 7 ประการนั้นหมายถึง ธรรมของสัปปริสชน คือคนดี หรือคนที่
แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติความเป็นคนที่สมบูรณ์ และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ ใน
การนิยามความหมายของสัปปริสธรรม มีนักวิชาการหลายท่านแสดงทัศนะต่างๆ ดังนี้

อัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักผลการที่เรารู้ วิเคราะห์ และเข้าใจผลที่จะตามจากเหตุการณ์ต่างๆ
การวิเคราะห์เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้พระองค์ไม่ประมาทและมียุทธวิธีในการวางลำดับขั้นตอนว่าตอน
ไหนควรเจรจาตอนไหนควรโจมตี

อัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักตนการเข้าใจตนเองว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ดังนั้นหน้าที่ของ
พระมหากษัตริย์จะต้องมีหน้าที่ปกป้องประเทศชาติอย่างดีที่สุด และกษัตริย์จะไม่หวั่นไหวต่อ
อันตรายใดๆ ทั้งสิ้น

มัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักประมาณตนว่าตนเองมีไพร่พลเท่าใด ในช่วงนี้ที่เสด็จออกจาก
อยุธยาแล้วคิดว่าพระองค์ทรงใคร่ครวญแล้วว่า ด้วยกำลังพลแค่นี้คงไม่สามารถต้านกำลังพลของพม่า
ได้จึงตีวงล้อมออกมา และประมาณตนหลังจากทาบหม้อข้าวหม้อแกงที่จันทบุรีแล้วว่ามีกำลังพลเพียง
พอที่จะกลับไปกู้อิสรภาพได้

กาลัญญตา เป็นผู้รู้จักกาล พระองค์มีพระปัญญาที่เฉลียวฉลาดและรอบคอบว่ากาลใดควร
ทำอะไร การไหนควรสู้รบ การไหนควรบำรุงศาสนานี้คือหน้าที่ของกษัตริย์ที่สมบูรณ์นั่นเอง

ปริสัญญตา เป็นผู้รู้จักบริษัทหรือกลุ่มคน หรือชุมชน การรู้จักเราจักเขามีกฎกล่าวไว้ว่า รบ
ร้อยครั้งก็ชนะร้อยครั้ง ดังนั้นการที่พระองค์ชนะศึกกอบกู้ชาติบ้านเมืองได้แสดงว่าพระองค์มี
หลักธรรมข้อนี้เอง

บุคคัลโปรปริญญตา เป็นผู้รู้ความแตกต่าง คือ ผู้นำต้องรู้จัก และเข้าใจความแตกต่าง
ระหว่างบุคคล เนื่องจากผู้นำนั้นต้องเข้าใจ ความสามารถของแต่ละคนว่าใครควรเป็นทหารเอกที่
สามารถรักษาม้าศึกได้ ใครควรเป็นทหารยาม ใครเป็นห้องเครื่องส่งเสบียง ใครเป็นเจรจาศึกได้
และที่สำคัญต้องมีการให้เกียรติซึ่งกันและกันสมกับคำว่า เวลาศึกเรารบ เวลาสงบเรารัก

อภิปรายผล

จากการสรุปผลการวิจัยข้างต้นทำให้ผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นที่สามารถนำมาอภิปราย
ผลการวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ได้อย่างเหมาะสม ได้แก่ ประเด็นการเดินทางทัพ
ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน และหลักการเป็นผู้นำของท่าน ซึ่งการเดินทางทัพและบทบาทความเป็นผู้นำ
ส่วนหนึ่งได้บันทึกอยู่ในพงศาวดาร และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในขณะนั้น

ประเด็นการเดินทัพของสมเด็จพระเจ้าตากสินนับตั้งแต่ออกจากกรุงศรีอยุธยาจนถึง จันทบุรี และย้อนกลับไปกู้เอกราชได้มีประวัติศาสตร์เกิดขึ้นอย่างมากมาย ทั้งที่จริงบ้าง ไม่จริงบ้าง ผสมปนเปกันไป ยิ่งนับนานวันเข้า เรื่องทั้งหลาย แทบจะแยกไม่ออกว่า เรื่องใด เรื่องจริง เรื่องใด ไม่จริง คงต้องอาศัยหลักฐาน ของทางราชการ หรือพระราชพงศาวดารเท่านั้น เป็นตัวชี้และยืนยัน ซึ่งในพระราชพงศาวดารบันทึกไว้ ก็มีบ้างซึ่งไม่สามารถที่จะหาความจริงได้ เช่น วัดแก้ว ที่อยู่ หลังกอง พันทหารราบที่ 2 กรมทหารราบที่ 1 (ค่ายตากสิน) จันทบุรี เป็นวัดที่มีในพระราชพงศาวดาร บอก ตำแหน่ง และสถานที่ไว้ แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าอยู่ตรงไหน แม้แต่เชิษนิกวิชาการทางด้าน โบราณคดี นักประวัติศาสตร์ทั่วไป นักประวัติศาสตร์จันทบุรี ก็ยังมีความเห็นซึ่งยังไม่ตรงกันไม่สามารถยืนยันได้ อย่างแน่ชัด

ประวัติศาสตร์บทนี้ก็ยังเป็นประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ของประเทศต่อไปแต่สิ่งหนึ่งที่เป็นที่ น่าสนใจก็คือ การค้นคว้าทางด้านเอกสาร และจากการลงพื้นที่ ก็จะพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินอยู่เรื่อยๆ ซึ่งเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่ง ทำให้มีนักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ๆ เข้า มาศึกษาอยู่เรื่อยๆ ซึ่งก็เป็นผลดี ที่ประวัติศาสตร์เรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินนั้น ไม่มีวันจบ ไม่มีวันลื มเพราะจะมีคนรุ่นใหม่ๆ เข้ามาศึกษาอยู่เสมอ

แผ่นดินเป็นของพระองค์ เพราะพระองค์ตีคืนได้จากพม่า พระองค์ถวายแผ่นดินแต่ พระพุทธเจ้าเป็นพุทธบูชา แผ่นดินนี้จึงเป็นแผ่นดินพุทธมีความสงบร่มเย็น อุโบสถแห่งนี้ยังเป็นที่ฝึก ไพร่พล อบรมคุณธรรม ทหารต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจจึงจะมีความกล้าหาญไม่กลัวอริราชศัตรู จึงให้ แม่ทัพนายกองทั้งหลายนั่งสมาธิ

พระองค์เองก็จะนั่งใจโอบส้วดมนต์เจริญภาวนา เพราะมีความเชื่อมั่นว่า คนเราจะ เคลื่อนย้ายขึ้นอยู่กับจักรราศี 12 ราศี พระองค์จึงทรงสร้างเสาใหญ่ในอุโบสถ 12 เสา โดยแบ่งตาม ราศี ในแต่ละเสายังมีปริศนาธรรมซ่อนไว้แต่โบราณ มีขนาดใหญ่สามคนโอบ ซึ่งโบราณถือว่า "คน เดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย สามคนถึงจะสบาย" ด้วยความที่พระองค์เป็นผู้นำด้วยสถานการณ์ที่ หลากหลายเหตุการณ์ หลากหลายรูปแบบ พระองค์จึงเพียบพร้อมไปด้วย ทฤษฎีการเป็นผู้นำ หลากหลายรูปแบบเช่นกัน ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

บรรจง หมายมั่น ได้เสนอปริญาณิพนธ์เรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัปบุริสธรรม กับสันโดษ เพื่อเป็นแนวทางในการค้นหาบุคลิกภาพธรรมาธิปไตยพบว่า ความเกี่ยวพันของอุป ลักษณะภายในของสัปบุริสธรรมว่า การกระทำของสัตบุรุษคือ ผู้ที่รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จัก ประมาณ ย่อมมีความสัมพันธ์กัน เพราะรู้จักเหตุผลแล้วก็จะรู้จักตน เมื่อรู้จักตนแล้ว ก็รู้จักกาลและ รู้จักประมาณ เมื่อรู้จักประมาณก็จะรู้จักเลือกคนให้เหมาะสมกับงาน และรู้จักปฏิบัติตนให้ถูกต้องตาม วัฒนธรรมของชุมชนนั้น นอกจากนี้ยังเห็นว่าความจำเป็นและความเกี่ยวข้องของบุคคลในการพัฒนา

บุคลิกภาพธรรมชาติของแต่ละคน ควรยึดหลักธรรม 2 ประการคือ หลักสัปปุริสธรรมและสันโดษ เพื่อให้บุคคลสามารถพัฒนาจิตใจของตนให้เป็นคนดีและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

พระสามารถ อานนโท ได้เสนอปรัชญาานิพนธ์เรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม พบว่า ผู้นำโดยทั่วไปและภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม เป็นผู้นำที่มีลักษณะเป็นศูนย์รวม มีหลักการ มีจุดมุ่งหมายในการดำเนินงาน มีการประเมินตน มีการรู้จักประมาณความพอดีในทุกกรณี รู้จักเวลาที่เหมาะในการดำเนินกิจการ รู้ระเบียบโครงสร้างของสังคม ตลอดจนรู้จักประเภทของบุคคลที่ควรคบหา ทำให้สามารถเป็นผู้นำที่เหมาะสมกับหน้าที่ และนำความสงบสุขมาสู่สังคมได้

ลิเคิร์ท (Rensis Likert 1961:76-77) ได้เสนอแนวคิดการบริหารองค์การแบบใหม่ (New Patterns of Management) และสรุปลักษณะการบริหารออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบระบบเผด็จการเอาเปรียบ (Exploitative authoritative) ผู้นำแบบนี้จะเข้มงวดกับผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่ให้ความไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชา การบริหารงานขาดความเชื่อใจและความไว้วางใจกัน ใช้กระบวนการสื่อสารน้อยมาก การบริหารงานจะใช้วิธีการข่มขู่และลงโทษ ความสัมพันธ์จะเป็นไปในลักษณะของความหวาดกลัว ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของผู้นำ

2. รูปแบบระบบเผด็จการแบบพระเดชพระคุณ (Benovolent authoritative) ผู้นำยังคงเป็นผู้ตัดสินใจอยู่ อนุญาตให้ผู้ใต้บังคับบัญชาตัดสินใจได้บ้างแต่ต้องอยู่ภายใต้ข้อกำหนดของผู้บริหาร ใช้กระบวนการสื่อสารน้อย การจูงใจให้ทำงานใช้วิธีการให้รางวัลและการลงโทษ

3. รูปแบบระบบปรึกษาหารือ (Consultative) ผู้นำมีความไว้วางใจและเชื่อถือผู้ใต้บังคับบัญชาจะรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ผู้นำยังคงเป็นผู้ตัดสินใจในขั้นตอนสุดท้าย ผู้นำและผู้ใต้บังคับบัญชามีความไว้วางใจกันค่อนข้างสูง จูงใจผู้ปฏิบัติงานโดยการให้รางวัล และทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการทำงาน มีการลงโทษเป็นบางครั้ง

4. รูปแบบระบบมีส่วนร่วม (Participative) ระบบนี้ผู้นำและผู้ปฏิบัติงานมีความเชื่อถือและไว้วางใจกัน มีการปรึกษาหารือและตัดสินใจร่วมกัน ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมายขององค์การ ร่วมกันพัฒนาวิธีการทำงาน ผู้ปฏิบัติงานมีความพึงพอใจในงานค่อนข้างสูง ระบบมีส่วนร่วมนี้เป็นระบบที่ลิเคิร์ทให้การสนับสนุนมากที่สุด จะเห็นได้ว่าทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำนั้นมุ่งที่จะศึกษาว่าผู้นำมีการบริหารงานอย่างไร ใช้วิธีใดในการมอบหมายงานหรือจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงาน รวมถึงพฤติกรรมใดของผู้นำที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน

ตามทฤษฎี (Normond L.Frigon, Sr.& Harry K. Jackson, Jr, 1996: 8) ผู้นำ คือ บุคคลที่จะสามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่น ในตนเองและสามารถคลี่คลายความตึงเครียดต่างๆลงได้ และสามารถนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ความหมายของผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ถูกเลือกหรือได้รับการแต่งตั้งให้นำกลุ่มและมีอิทธิพลต่อกิจกรรมต่างๆของกลุ่ม เพื่อการบรรลุเป้าหมายของกลุ่มและเพื่อทำหน้าที่หัวหน้าของกลุ่ม สรุปว่า ผู้นำคือบุคคลผู้

ซึ่งสามารถมีอิทธิพลต่อผู้อื่นและ ผู้ซึ่งมีอำนาจสิทธิ หน้าที่ทางการจัดการ(Stephen Robbinอ้างใน สารจอร์น โอปัททซ์ชีวิน 2554: 202)

ทำให้พระองค์ประสบผลสำเร็จในหลายๆ ด้าน ดังนั้น ปัจจุบัน โลกที่เปลี่ยนไปตามกระแส โลกาภิวัตน์ ก็ต้องเปลี่ยนหลักการความเป็นผู้นำไปด้วย

ผู้นำที่ท้าทายในยุคปัจจุบัน (The Leadership Challenge)

ทักษะและพฤติกรรมของผู้นำในยุคปัจจุบัน Skill & Behavior ควรมีทักษะและพฤติกรรมต่อไปนี้

1. ผู้นำที่มีความเชี่ยวชาญ (Technical Expertise) หมายถึง ผู้นำที่มีความเชี่ยวชาญงาน เทคนิควิธีการทำงาน มีความรู้เฉพาะด้านอย่างเชี่ยวชาญ
2. ทักษะการบริหาร (Administrative Skill) หมายถึง ผู้นำมีทักษะการบริหารที่ดี ในการบริหารงานและการบริหารคน
3. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Skill) ผู้นำมีทักษะ ในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นมิตร
4. ทักษะการเข้าใจ (Cognitive Skills) หมายถึง ผู้นำมีทักษะในด้านการทำ ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ได้ดี มีความสามารถในการวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดี
5. ทักษะทางการเมืองขั้วอำนาจในองค์กร (Political Skills) หมายถึง ผู้นำมีทักษะทางการเมืองในองค์กร

สรุปคุณลักษณะที่ผู้นำในยุคปัจจุบันควรมีว่าผู้นำในปัจจุบันประกอบด้วยคุณสมบัติพื้นฐาน ดังนี้

1. มีกระบวนการทำงานที่ท้าทายต่อความสำเร็จในระดับสูง (Challenge the Process)
2. กระตุ้นให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วมกันในองค์กร (Inspire a Shared Vision)
3. สร้างสรรค์พฤติกรรมในการทำงานให้กับสมาชิก (Enable Other to Act)
4. เป็นต้นแบบให้กับสมาชิกในองค์กร (Modeling the Way)
5. ให้กำลังใจสมาชิกได้ดี (Encourage the Heart)

ดังนั้น การพัฒนาคนที่จะทำให้การทำงานในองค์กรและสังคมมีประสิทธิภาพนั้น ผู้นำควร จะเน้นประเด็นต่อไปนี้ คือ ให้พนักงานมุ่งผลสัมฤทธิ์ในระดับสูงถึงระดับความเป็นเลิศ, ให้พนักงานทุกคนมีทักษะมนุษยสัมพันธ์ที่จะทำให้การปฏิสัมพันธ์ภายในองค์กรและนอกองค์กร ดำเนินไปด้วยดี ก่อให้เกิด การร่วมมือกันทำงาน, ให้ทุกคนตระหนักถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนา, ให้พนักงานเรียนรู้จากความผิดพลาด พัฒนาตนเองอยู่เสมอ และช่วยพัฒนาคนรอบข้าง กำจัดจุดอ่อน

ด้วยความเต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองให้หลุดพ้นจากความบกพร่อง มีความยืดหยุ่น เพื่อทำงานร่วมกันแบบบูรณาการระหว่างฝ่ายต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจันทบุรี ดังนี้

5.2.1 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำผลการวิจัยเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือต่อสังคม

5.2.2 ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับพระพงศาวดารในประเทศไทย แต่ละฉบับ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นเดียวกันระหว่างนักประวัติศาสตร์ด้วยกัน

5.2.3 ควรทำวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ที่สมเด็จพระเจ้าตากสินเสด็จพระราชดำเนินผ่านไป

5.2.4 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับพงศาวดารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พงศาวดารจีน พงศาวดารพม่า เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการยืนยันเรื่องราวต่างๆ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี